

Rudolf Steiner

Eleven kölcsönhatás élők és holtak között

(Die lebendige Wechselwirkung zwischen Lebenden und Toten)

Bergen, 1o. Oktober 1913.

A legszívélyesebben köszönöm az Önök képviselőjének épp az imént elhangzott kedves üdvözlését, és meg vagyok győződve arról, hogy azok a barátok, akik velem ebbe a városba eljöttek, hogy a bergeni barátokkal együtt az antropozófiai életet ápoljuk, szíves örömet csatlakoznak ehhez az üdvözléshez. Nagyon szép volt az utazás a barátságos és fenséges hegyeken keresztül, és azt hiszem, hogy barátaink az itt töltött napok alatt, ebben a régi Hansa-városban jól fogják magukat érezni. Nem csupán az emberi csoda-műről, a vasútról, amellyel ide utaztunk, kaphat az ember éppen ezen a vidéken olyan benyomást, amely Európa más vidékein kevésbé észlelhető, hogy ti. közvetlenül összekapcsolódik az emberi energia alkotó ereje az ősi természettel, hanem ha az ember látja, hogy a kövek, amelyeket szét kellett törni, - hogy létrejöjjön az, amit az emberi szellem ma létre tud hozni - közvetlenül azok mellett a kövek mellett fekszenek, amelyeket a természet tornyosított magasra, akkor olyan benyomásokat kapunk, amelyek ennek az országnak a meglátogatását a legnagyobb vállalkozássá tehetik. Ebben a régi városban éppen a magasztos háttér szepíti majd az itt töltött napokat barátaink számára és ezért különösen megőrzik emléküket. Ezek az emlékezés napjai lesznek, kiváltképpen azért, mert külsőleg, fizikai látással is meggyőződhetünk arról, hogy itt, ezen a vidéken is olyan antropozófus szívekre találunk, amelyek velünk együtt törekedvén az emberiség szellemi kincseire, a mi szívünkkel együtt dobognak. Bizonyos, hogy mi látogatók úgy érezzük majd, hogy még szorosabb, még szeretetteljesebb, még drágább az a kapcsolat, amely bennünket azokhoz köt, akik minket ilyen szeretettel fogadtak.

Amit ismertetni szeretnék, annak - mivel először vagyunk együtt - aforisztikus jellege lesz. A szellemi világ területéről akarok olyasmit közölni, amit jobban és könnyebben lehet élőszóval elmondani, mint írásunkkal lejegyezni. Könnyebb szóval elmondani, nemcsak azért, mert a világ előítéleteivel szemben sok vonatkozásban még nehéz mindazt az írásra bízni, amit az ember szívesen bíz az odaadó antropozófus szívekre, hanem azért is, mert a szellemi igazságokat valóban könnyebb szóval elmondani, mint azokat az írásra és nyomtatásra bízni. Ez kiváltképpen érvényes az intimebb szellemi igazságokra. A mi időnkben meg kell történnie annak, hogy ezeket a dolgokat leírjuk, kinyomtatjuk és mégis kissé keserű érzése van az embernek; mindig kellemetlen a szellemi világokra vonatkozó igazságokat leírni és kinyomtatni, már csak azért is, mert az írás és a nyomtatás azokhoz a dolgokhoz tartozik, amelyeket a szellemi lények, akikről most beszélünk, nem tudnak olvasni. Nem lehet könyvet olvasni a szellemi világban. Bár rövid ideig a halál után emlékezetből olvashatunk még könyvet, a magasabb Hierarchiák lényei azonban nem tudják könyveinket olvasni. És ha azt kérdezik, hogy vajon a Hierarchiák nem akarják-e elsajátítani az olvasás tudományát, tapasztalomnak megfelelően be kell vallanom, hogy egyelőre úgy látszik, nincs kedvük hozzá, mert véleményük szerint, amit a Földön az írással és nyomtatással létrehozunk, az számukra nem szükséges és nem hasznos. A szellemi lények csak akkor kezdenek olvasni, amikor az emberek a Földön olvasnak könyvet, vagyis ha az, ami a könyvben áll, az emberek élő gondolatává válik. Akkor a szellemek olvasnak az emberek gondolataiban; de ami írás vagy nyomtatás, az a szellemi világ lényei számára sötétség. Ezért, ha írásra vagy nyomtatásra bízunk mondanivalónkat, az az érzésünk a szellemi lényekkel szemben, hogy a hátuk mögött közlünk valamit. Ez reális érzés, a jelenkor kultúr-polgára talán nem osztozik velünk ebben az érzésben, viszont minden igazi okkultistában megvan az ellenérzés a leírt és nyomtatott betűvel szemben. Ha szellemi látással behatolunk a szellemi világokba, különösen fontosnak látjuk, éppen a jelenkorban, hogy a szellemi világról való tudás a legközelebbi jövőben - a jelentől kezdődően - mind jobban elterjedjen, mert az emberi lelki élet egyre szükségesebb megváltozása sokban függ a szellemi tudás elterjedésétől. Látják, ha szellemi tekintetünkkel visszamegyünk a régi időkbe, ha csak századokkal megyünk vissza, szellemi látsunkkal olyasvalamire találunk, ami a dolgok nemismerője számára igen meglepő lehet, hogy ti. aránylag rövid idővel ezelőtt az eleven kölcsönhatás élők és holtak között még sokkal elevenebb volt, majd egyre nehezebbé vált. Amikor a középkori keresztény, vagy a még nem régen elmúlt évszázadok keresztény embere imájával irányította emlékezését meghalt rokonaihoz vagy ismerőseihez akkor az imádkozó érzései sokkal erőteljesebben hatoltak a meghalt lelkekhez, mint ma. A múltban a meghalt lélek érezte, hogy a

szeretet melegsége hatja át, ha hozzátartozói imáikkal hozzá feltekintenek vagy rá gondolnak, s ez sokkal könnyebben történt, mint ahogy ez ma történik, amikor a mai idők csupán külsőséges műveltségének adjuk át magunkat. A halottak ma sokkal inkább el vannak vágva az élőkől, mint aránylag rövid idővel ezelőtt. A halottaknak ma sokkal nehezebb észlelni azt, ami az ittmaradottakban elevenen végbemegy. Ez az emberiség fejlődéséhez hozzátartozik, de hozzá kell tartozzon az emberiség fejlődéséhez az is, hogy az ember újra összeköttetést, eleven érintkezést teremtsen élők és holtak között. A régebbi időkben az emberi léleknek természetes módon megvolt a kapcsolata a halottakkal, habár ezt nem teljes tudattal élte át, mert az emberek már hosszabb idő óta nem szellemi látók. Még régebbi időkben az élők szellemi látással fel tudtak tekinteni a halottakhoz, követni tudták a holtak életét. Régebben magától értetődő volt, hogy a földi emberi lélek és a holtak között eleven kölcsönhatás van. Ma, ha a lélek a magasabb szellemi világokra vonatkozó gondolatokat, eszméket elsajátítja, újra megtalálja azt az erőt, amellyel helyreállíthatja az eleven kölcsönhatást, az érintkezést a holtakkal. Az antropozófiai élet egyik praktikus feladata lesz az is, hogy a szellemtudomány segítségével egyre inkább hidat verjen élők és holtak között.

Hogy jól megértsük egymást, először néhány, az élők és holtak közötti kölcsönhatásra vonatkozó dologra akarom felhívni a figyelmet. Egy egészen egyszerű jelenségből indulok ki, és szellemi kutatással ehhez a jelenséghez akarok kapcsolódni. Töprengő lelkek a következőt figyelhetik meg magukon, és azt hiszem, sok olyan lélek van, aki ezt megfigyelte magán; tegyük fel, hogy valaki élete folyamán gyűlölt egy másik személyt, vagy talán csak azt kellett bevallania magának, hogy a másik ellenszenves volt, vagy most is ellenszenves neki. Ha azután az a személy, akit gyűlölt, vagy aki ellenszenves volt neki, meghal - azt hiszem, hogy sok lélek ezt magától is tudja - akkor azt, akit gyűlölt, vagy antipátiát érzett iránta az életben, tudomásul véve a halálhírt, úgy érzi, hogy már nem tudja a másik személyt ugyanúgy gyűlölni, nem tud ugyanúgy ellenszenvet érezni iránta, mint azelőtt. S ha a gyűlölet a síron túl is tart, akkor finomabb lelkek szégyenlik a síron túl tartó gyűlöletet, ellenszenvet. Ezt a sok lélekben megtalálható érzést szellemi látással meg lehet figyelni. A kutatás folyamán felteheti az ember azt a kérdést, hogy miért szégyenli a lélek a gyűlöletet, vagy az antipátiát, hiszen senki másnak még csak nem is jelezte, hogy milyen gyűlölet van benne.

Ha szellemi látó követi a szellemi világokban azt az embert, aki átlépte a halál küszöbét, azután rátekinthet arra a lélekre, aki itt maradt a földön, akkor kiderül, hogy általában a meghalt lélek nagyon világosan észleli, világosan érzi a földön élő lélek gyűlöletét, ha szabad ezt a képet használni: a halott látja a gyűlöletet. A szellemi látó egészen pontosan meg tudja állapítani, hogy a halott látja az ilyen gyűlöletet. De megfigyelhetjük azt is, hogy az ilyen gyűlölet mit jelent a halottnak. A gyűlölet a halott szellemi fejlődésében a jó szándék akadályát, és ezt összehasonlíthatjuk a külső, földi cél elérésének akadályával. A szellemi világban a halott ott találja a gyűlöletet, mint a jó, vagy legjobb szándékainak akadályát. És most megértjük, hogy miért múlik el a lélekben még a földi életben jogosult gyűlölet is, ha az ember kissé eltöpreng magában: mert szégyenli magát, amikor a gyűlölt ember meghal. Ha az ember nem szellemi látó, akkor nem tudja ugyan, hogy mi történik, der természetes érzésként van beleoltva a lélekbe, hogy megfigyelik. Érzik: a halott látja a gyűlöletemet, sőt ez a gyűlölet akadály a jó szándékainak. - Sok meleg érzés is van az emberi lélekben; ezek magyarázatát akkor kapjuk meg, ha felemelkedünk a szellemi világokba és megnézzük azokat a tényeket, amelyek ezeknek az érzéseknek az alapjai. Mint ahogy a földön az ember nem óhajtja, hogy bizonyos dolgait külsőleg, fizikailag megfigyeljék, vagyis ezeket a dolgokat nem cselekszi, ha tudja, hogy megfigyelik, úgy nem gyűlöli az ember a halálon túl létező embert sem, ha az az érzése, hogy a halott megfigyeli. A szeretet azonban és a szimpátia is, amelyet a halott felé küldünk, valóban könnyebbé teszi a halott útját, eltávolítja előle az akadályokat. Amit most mondok, hogy ti. a gyűlölet a túlvilágon akadályokat gördít a halott útjába és a szeretet eltávolítja előle az akadályokat, ez nem beavatkozás a karmába, hiszen itt a Földön is sok olyan dolog történik, amit nem számítunk bele közvetlenül a karmába. Ha a lábunkat beleütjük egy kőbe, ezt nem kell mindig a karmába beleszámítani, legalábbis nem a karma morális részébe. Ugyanígy nem mond ellent a karmának, hogy a halott megkönnyebbül, ha szeretet árad feléje a Földről, és nem mond ellent a karmának az sem, ha jó szándékai akadályokba ütköznek.

De van még valami más is, ami - mondhatnám - erőteljesebben szól a lelkekhez a holtak és az élők érintkezéséről, és ez az, hogy a holtaknak is szükségük van bizonyos táplálékra. Természetesen nem olyan táplálékra, mint az embernek a Földön, hanem szellemi-lelki táplálékra. Mint ahogy tény, hogy nekünk embereknek a Földön - ha szabad ezt a hasonlatot használnom - kell, hogy legyenek

szántóföldjeink, ahol megéri a termés, amelyből fizikailag élünk a Földön, úgy kell, hogy a holtak lelkeinek is legyenek szántóföldjeik, ahol learathatják azt a termést, amelyre a halál és az új születés közötti időben szükségük van. Amikor a szellemi látó tekintete követi a holt lelkeket, látja, hogy a holtaknak, az eltávozottaknak az alvó emberi lelkek a szántóföldjeik. Bizonyos, hogy ez nemcsak meglepő, hanem aki ezt először látja a szellemi világban, annak a legnagyobb mértékben megrázó is, hogy a halál és az új születés között élő emberi lelkek mintegy odasietnek az alvó emberi lelkekhez és keresik az alvó emberi lelkekben lévő gondolatokat és eszméket, mert ezekkel táplálkoznak, és szükségük van erre a táplálékra. Amikor ugyanis este elalszunk, azok az eszmék, gondolatok, amelyek ébrenlétünk alatt tudatunkon áthaladtak, élni kezdenek, mintegy élőlényekké válnak. És a halottak lelkei jönnek és részt vesznek ezeknek az eszméknek az átélésében; úgy érzik, hogy az eszmék látása táplálja őket. Ha az ember szellemi látó tekintetét a meghalt emberek felé irányítja, megrázó dolog látni, hogyan jönnek minden éjszaka az alvó ittmaradottakhoz - ezekhez kell számítani elsősorban a vérrokonokat és a barátokat - és mintegy fel akarnak üdülni, táplálkozni akarnak azokkal a gondolatokkal és eszmékkel, amelyeket az ittmaradottak alvásukba magukkal vittek, és lehet, hogy nem találnak semmit, ami számukra tápláló. Mert alvásunk idején nagy különbség van gondolat (idea) és gondolat (idea) között. Ha egész nap csak az élet anyagi dolgaira vonatkozó gondolatokkal foglalkozunk, ha tekintetünket csak arra irányítjuk, ami a fizikai világban történik és csak ott végrehajtható, és ha még elalvás előtt sincs a szellemi világra vonatkozó gondolatunk, hanem éppen ellenkezőleg, nem gondolatokkal, hanem másképp visszük át magunkat a szellemi világokba, akkor nem nyújtunk táplálékot a halottaknak. - Ismerek olyan vidékeket Európában, ahol a fiatalokat a főiskolákon arra nevelik, hogy a szükséges mennyiségű sörrel szerezzék meg alhatnékjukat. Ők olyan gondolatokat visznek át, amelyek odaát nem tudnak élni; s ha ezután jönnek a holtak lelkei, üres mezőkre találnak, úgy járnak, mint a mi fizikai testünk, amikor a földek terméketlensége miatt éhinség tör ki. A mi korunkban különösen sok lelki éhinséget figyelhetünk meg a szellemi világokban, mert a materialista érzület már nagyon elterjedt. Ma már sok olyan ember van, aki gyerekes dolognak tartja, hogy a szellemi világra vonatkozó gondolatokkal foglalkozzék. Ezzel megfosztják táplálékuktól azokat az embereket, akik haláluk után tőlük kell, hogy megkapják táplálékukat.

Ennek a ténynek a helyes megértéséhez el kell mondani, hogy a halál után az ember csak azoknak a gondolataival és ideáival tud táplálkozni, akikkel valamilyen módon az életben kapcsolata volt. Azoknak a gondolataival, akikkel semmilyen kapcsolata sem volt, a halál után nem tud táplálkozni. Amikor ma terjesztjük a szellemtudományt azért, hogy a lelkekben újra olyan spirituálisan élő tartalom legyen, amellyel a halottak táplálkozni tudnak, akkor valójában nem pusztán az élőkért dolgozunk, hogy az élők gondolati, eszmei tartalomhoz jussanak, hanem megpróbáljuk szívünket, lelkünket a szellemi világ gondolataival azért telíteni, mert tudjuk, hogy a halottaknak, akik velünk a Földön kapcsolatban voltak, spirituális életüket ezekkel az eszmékkel, ezekkel az érzésekkel kell táplálniuk. Úgy érezzük, hogy nemcsak az ún. élő emberekért dolgozunk. Úgy dolgozunk, hogy a szellemtudományos munka, az antropozófiai élet terjesztése a szellemi világokat is szolgálja. Miközben az élőkhez, az élők nappali életéhez is szólnunk, szellemi-lelki kielégítésük révén éjszakai életük számára olyan gondolatokat (ideákat) terjesztünk, amelyek gazdag táplálékot adnak azoknak a lelkeknek, akik karmájuknak megfelelően előbb halnak meg, mint mi. És ezért törekszünk arra, hogy ne csak a külső közlés megszokott útján terjesszük a szellemtudományt, vagyis az antropozófiát, hanem titokban arra is vágyódunk, hogy ezt a szellemtudományt, vagyis antropozófiát társaságokban terjesszük, mert értéke van annak, ha a szellemtudománnyal foglalkozó emberek személyesen, fizikailag, közösségben, társaságban vannak együtt. Mondottam, hogy a halott csakis azokból a lelkekből merítheti táplálékát, akikkel együtt volt az életben. Össze akarjuk hozni a lelkeket, hogy a halottak termőföldje egyre nagyobb legyen. Sok olyan ember, aki a halála után nem találta termőföldet, mert családja csupa materialistából áll, megtalálja a maga termőföldjét az antropozófusok lelkében, mert összehozták őt a szellemtudománnyal. Ez a mélyebb oka annak, hogy társaságban dolgozunk, és törődünk azzal, hogy aki meghal, mielőtt meghal, megismerkedjék olyan emberekkel, akik még itt a Földön spirituális dolgokkal foglalkoznak, mert akkor a halott táplálékot meríthet belőlük alvó állapotukban.

Az emberiség régi időszakaiban, amikor még bizonyos vallásos, spirituális élet hatotta át a lelkeket, a vallásos közösség és kiváltképpen a vérrokonság volt a halál után a lélek mentsvára. A vérrokonság ereje azonban lecsökkent és egyre inkább pótolni kell a spirituális élet ápolásával. Mi is ezzel próbálkozunk. Ezért az antropozófia megígérheti, hogy új köteléket, új hidat épít az élők és

holtak között, és ezáltal jelentünk majd valamit a halottaknak. És ha a szellemi látással már ma is néha olyan emberekre akadunk a halál és a születés közötti életben, akiknek az a szerencsétlenségük, hogy volt ismerőseiknek és még legközelebbi hozzátartozóiknak is kizárólag materialista gondolataik vannak, akkor felismerjük annak szükségességét, hogy a földi kultúrát spirituális, szellemi gondolatokkal hassuk át. Ismertünk - mondjuk - egy nemrég meghalt embert, amikor még itt élt a Földön, majd a halála után rátalálunk a szellemi világban. Családtagjait, feleségét, gyermekeit hagyta itt. Őket is ismertük; külső értelemben jó, egymást valóban szerető emberek. És most szellemi látással rátalálunk az apára. Amikor földi életében hazatért a nehéz munkából, felesége volt életének "napja". Mivel azonban felesége fejében és szívében nincsenek spirituális gondolatok, a halott nem tud felesége lelkébe tekinteni, s ha abban a helyzetben van, hogy egyáltalán kérdezni tud, azt kérdezi: "Hol van a feleségem?" - Csak visszatekinteni tud arra az időre, amikor a Földön együtt volt vele. Még ha a legjobban keresi, sem tudja megtalálni. Ez előfordulhat. Már ma is sok olyan ember van, aki azt hiszi, hogy a halott valamiféle semmibe távozott, és ezért egyetlen termékeny gondolattal sem tud rágondolni, csak egészen materialista gondolkodással. Amikor valaki a halál és az új születés között a földi élet területére tekint, arra, akiről tudja, hogy még lent van a Földön és szeretete őt, de szeretetéhez nem kapcsolódik az a hit, hogy a lélek tovább él a halál után, akkor a halál utáni életnek éppen abban a pillanatában, amikor a halott a legnagyobb figyelmét irányítja az élőre, mert látni akarja az élő, aki szeretett, akkor egészen elhal a halott látása. Nem találja meg az élő, nem tud kapcsolatba kerülni vele, pedig tudja róla, hogyha lelkében spirituális gondolatok lennének, vele lehetne. Ez a halottak gyakori fájdalmas élménye. És így előfordulhat, - szellemi látással megfigyelhetjük - hogy valaki meghal és legjobb szándékainak gátlói az őt körülvevő gyűlölet-gondolatok, de nem talál vígaszra azoknak a szerető gondolataiban sem, akik a Földön szerették, mert materializmusuk miatt nem tudja őket észlelni.

A szellemi világnak ilyen módon megfigyelhető törvényei feltétlenül érvényesek. Olyannyira érvényesek, ahogy azt egy eset tanúsítja, amelyhez hasonló többször sikerült megfigyelnem. Tanulságos volt megfigyelni, hogy hogyan hatnak a gyűlölet- vagy antipátia-gondolatok még ott is, ahol nem teljes tudattal táplálják őket. Meg lehet figyelni azokat a tanítókat, akiket általában szigorúaknak mondanak, akik nem tudták a még ifjú tanítványok szeretetét maguk felé fordítani. A tanítványok gondolatai szinte ártatlan antipátia- és gyűlölet-gondolatok. Ha egy ilyen tanító meghal, az ember látja, hogy a tanítványok gondolatai - mert ezek megmaradtak - akadályai a szellemi világban a tanító jó szándékainak. A gyermek, a fiatal ember sokszor nem érez kötelezettséget arra, hogy a tanító halála után ne gyűlölje őt többé, hanem természetes módon maradandóvá válik benne az érzés, hogy a tanító kínozta őt. Az ilyen tapasztalások révén sokat tud meg az ember az élők és holtak közötti kölcsönhatásról.

Tulajdonképpen csak azt próbáltam Önök előtt fejtegetni, ami a szellemtudományos törekvésnek valóban jó eredménye lehet: ez az ún. felolvasás a halottaknak. Valóban rendkívül nagy szolgálatot teszünk az előttünk meghalt emberi lelkeknek azzal, hogy szellemi dolgokról felolvasunk nekik. Ez éppen az antropozófiai mozgalomban meg is mutatkozott. A felolvasást úgy csinálhatjuk, hogy gondolatainkat a halottra irányítjuk és hogy könnyebben menjen a dolog, megpróbálunk emlékezve rágondolni, elképzelnünk, hogy előttünk áll vagy ül. Ezt megcsinálhatjuk több halottal egyszerre. Azután felolvasunk a halottnak, de nem hangosan, hanem úgy, hogy figyelemmel követjük a gondolatokat, állandóan őrá gondolva: a halott előttem áll. Ez a felolvasás a halottnak. Nem kell, hogy könyvünk legyen, hanem valóban minden egyes gondolatot jól át kell gondolni; így olvas az ember a halottaknak. Még az is lehetséges, hogy távolabb állónak is felolvassunk, - bár ez nehezebb - hogyha közös világnézet alapján, vagy általában az élet valamely területén a halottal közös gondolatunk volt, személyes kapcsolatunk volt vele. A feléje irányított, szeretettel áthatott gondolatok lassanként felénk fordítják a figyelmét. Így hasznossá válhat, ha távol állóknak is felolvassunk a haláluk után. A felolvasás bármelyik időpontban történhet. Már kérdezték tőlem, hogy melyik a legalkalmasabb időpont. Ez teljesen független az időponttól. Csak valóban jól át kell gondolni a gondolatokat. Felületes gondolkodás nem elegendő. Szórol szóra át kell gondolni az olvasnivalót, mintha bensőnkben felmondanánk. Akkor a halottak velünk olvasnak. Nem helyes, ha azt hisszük, hogy az ilyen felolvasás csak annak hasznos, aki életében közel jutott a szellemtudományhoz. Ez egyáltalán nem kell, hogy így legyen.

Egyik barátunk és felesége is nem régen - talán egy éve sincs - minden éjszaka nyugtalanságot éreztek. Barátunknak, mivel röviddel azelőtt halt meg az édesapja, rögtön az volt a véleménye, hogy

apja akar valamit, és mint lélek jelentkezett nála. Miután barátunk tanácskozott velem, kiderült, hogy az apa, aki életében tudni sem akart a szellemtudományról, a halál után legélénkebben igényli, hogy megtudjon valamit belőle. Amikor azután a fiú feleségével együtt a János Evangéliumról szóló előadássorozatot, amelyet egyszer Kasselben tartottam, az apjának felolvasta, az apa lelkét ez teljesen kielégítette, úgy érezte, hogy kiemelkedett a röviddel a halála után érzett diszharmonióból. Ez az eset azért figyelemre méltó, mert ez a lélek egy prédikátor volt. Az emberek előtt állandóan a saját vallási álláspontját képviselte, a halál után azonban csak az elégíthette ki, hogy részt vett a János Evangéliumról szóló szellemtudományos fejtegetések olvasásában. Így láthatjuk, hogy akinek segíteni akarunk, akinek halála után szolgálatot akarunk tenni, annak nem kell okvetlenül antropozófusnak lennie, bár természetesen, ha az antropozófusnak a halála után felolvasunk, különösen jó szolgálatot teszünk neki.

Az ilyen tények fejtegetésével megtanuljuk azt is, hogy miképp gondolkodjunk az emberi lélekről, nem úgy, mint ahogy általában gondolkodnak róla. Az emberi lelkek ugyanis sokkal komplikáltabbak, mint általában gondolják. Ami tudatosan játszódik le, az valóban csak egy kis része az emberi életnek. A lélek tudat alatti mélységeiben sok minden játszódik le, amiről az ember legfőljebb csak sejt valamit, de világos nappali tudatában alig tud róla. A tudat alatti életben gyakran az ellenkezője játszódik le annak, amit az ember tudatosan hisz vagy gondol. Gyakori eset, hogy egy család valamelyik tagja a szellemtudománnyal kezd foglalkozni. Fivére, vagy az a férfi, vagy nő, akivel kapcsolatban van, egyre ellenségesebb a szellemtudománnyal szemben, sokszor haragos, egyre hangosabb, egyre dühösebb azért, mert férje, fivére vagy felesége a szellemtudománnyal foglalkozik. Az ilyen családban nagy ellenszenv fejlődik ki a szellemtudománnyal szemben, úgy hogy némely ember nehézségei éppen abból adódnak, hogy jó barátai vagy rokonai gyakran haragosak, dühösek a szellemtudományra. Ha azután megvizsgálja az ember ezt a haragvó lelket, sokszor arra jön rá, hogy az ilyen lélek tudat alatti mélységeiben a legintenzívebben vágyik a szellemtudományra. Néha az ilyen lélekben erősebben él a vágy a szellemtudomány után, mint abban, aki a szellemtudományos összejövetelek buzgó látogatója. A halál azonban megfosztja leplétől a tudatalattiságot, a halál sajátos módon egyenlíti ki az ilyen dolgokat. Az életben gyakran fordul elő, hogy valaki elámítja magát arra vonatkozóan, ami a tudat alatt él benne és valóban vannak olyan emberek, akik tulajdonképpen erősen vágyódnak a szellemtudományra, de elámítják magukat. Amikor háborognak a szellemtudomány ellen, elbódítják vágyukat és megtévesztik önmagukat. A halál után azonban a vágy annál erősebben lép fel. És sokszor éppen azokban, akik az életben ellenségesek voltak a szellemtudománnyal szemben, a halál után a leghevesebb vágy keletkezik bennük a szellemtudomány után. Ezért ne mulasszuk el a felolvasást éppen azoknak a halottaknak, akik az életben küzdöttek a szellemtudomány ellen! Ezzel talán a legnagyobb szolgálatot teszik nekik.

Mindezzel kapcsolatban igen gyakran kérdezik: Hogyan tudhatja az ember, hogy a halott valóban oda tud hallgatni arra, amit felolvasunk? Szellemi látás nélkül ezt nehéz megtudni, bár amikor az ember foglalkozik a halottra-émlékezéssel, lassanként meglepi az az érzés, hogy a halott odafigyel. Ezt csak akkor nem érzi az ember, ha figyelmetlen és nem veszi észre azt a sajátos meleget, amely a felolvasás közben jön létre. Valóban el lehet sajátítani ezt az érzést. Ha erre nem vagyunk képesek, akkor - ezt el kell mondani - érvényes a szellemi világgal szembeni magatartásra nézve az a szabály, amelyet ebben az esetben is alkalmazni kell. Ezt a szabályt sokszor kell tekintetbe venni: ha felolvasunk a halottnak, mindenképpen használunk neki, feltéve, hogy hall bennünket. Ha nem hall bennünket, akkor először is teljesítettük kötelességünket, és talán elérjük, hogy mégis meghall bennünket; mindenképpen nyereségünk azonban, hogy olyan gondolatokkal és eszmékkel telítjük magunkat, amelyek bizonyosan táplálékul szolgálnak a halottaknak az előbb említett módon. Tehát semmiképpen sem vész el semmi! A gyakorlat azt mutatja, hogy a felolvasottak észlelése valóban hihetetlenül elterjedt a halottak között, és nagy szolgálatot tehetünk azoknak, akiknek ilyen módon felolvassuk azt, ami a mai szellemi bölcsességéből erre a célra felhasználható.

Így remélhetjük, hogy a szellemtudomány elterjed a világban, a válaszfal élők és holtak között egyre kisebb lesz. És bármilyen paradoxul hangzik is, a szellemtudománynak szép, nagyszerű sikere lesz, ha az emberek tudni fogják - a gyakorlatból fogják tudni, nemcsak elméletileg - hogyha az ember átment az ún. halálon, ez tulajdonképpen csak az átélés megváltozása, de továbbra is együtt vagyunk a holtakkal, sőt részeltethetjük őket abban, amiben mi magunk részt veszünk a fizikai életben. Helytelenül képzeljük el a halál és az újabb születés közötti életet, ha azt kérdezzük, hogy minek kell a halottaknak felolvasni. Nem tudják-e saját szemlélődésük alapján azt, amit itt a Földön felolvasunk

nekik, nem tudják-e azt sokkal jobban? Csak az kérdez ilyet, aki nem képes megítélni, hogy mit tudhat meg az ember a szellemi világban. A fizikai világban is élhet az ember anélkül, hogy a fizikai világbeli tudásnak a birtokában lenne. És nem képes ezt vagy azt megítélni, ha nem szerzi meg a fizikai világbeli tudást. Az állatok velünk együtt élnek a fizikai világban és mégsem tudják azt róla, amit mi emberek. Hogy egy halott a szellemi világban él, az még nem jelenti azt, hogy meg is tud valamit a szellemi világról, annak ellenére, hogy szemlélni tudja. Amit a szellemtudományból szerzünk, azt mint tudást csak a Földön szerezhethetjük meg, csakis a Földön, a szellemi világban nem. Ezért a halott a szellemi világbeli lényekről csak azok által tudhat, akik maguk a Földön szerzik meg a szellemi lényekre vonatkozó tudást. A szellemi világ fontos titka, hogy az ember benne élhet, szemlélheti, de a szellemi világra vonatkozó szükséges tudást a Földön kell megszereznie.

Most kedves barátaim, a szellemi világokról kell elmondani valamit, amiről az embernek nincs helyes elképzelése. Erről majd néhány vonatkozásban a továbbiakban is beszélek, a holnapi előadásban ezt bővebben kifejtem. Amikor az ember a halál és az újabb születés között a szellemi világban él, vágya úgy irányul a fizikai világunk felé, mint ahogy itt a fizikai ember bizonyos módon vágyódik a szellemi világ felé. A halál és az újabb születés között az ember szükségképpen azt várja a Földön élő emberektől, hogy innen a Földről megmutassák, felragyogtassák azt, amit csak a Földön lehet megszerezni. Valóban nem hiába teremtették meg a világ spirituális létében a Földet. Életre keltették, hogy létrejöjjön az, ami csak a Földön lehetséges. A szellemi világra vonatkozó tudás, amely túlterjed azon, hogy látjuk, bámuljuk a szellemi világot, csak a Földön lehetséges. Előbb azt mondtam, hogy a szellemi világok szellemi lényei nem tudják olvasni könyveinket, most pedig azt kell mondanom, hogy a bennünk élő szellemi megismerés ugyanaz a szellemi lények számára és a mi számunkra is a halál után, mint a könyv a Földön élő ember számára. A fizikai ember a könyvből tud meg valamit a világról. Csakhogy a halottak könyvei - mi magunk - élnek. Érezzük át ezeknek a szavaknak a jelentőségét: nekünk kell megadni a halottak számára az olvasnivalót! A mi könyveink egy bizonyos vonatkozásban türelmesek, nem képesek arra, hogy pl. a betűket, miközben olvassuk őket, papírjaikba elnyeljük. Mi emberek gyakran úgy vonjuk meg a halottaktól az olvasmányt, hogy csak azzal telítjük magunkat, ami valóban láthatatlan a szellemi világokban: a materiális gondolatokkal. Ezt meg kellett mondanom, mert sokszor merül fel az a kérdés, hogy a halottak nem tudják-e maguk is azt, amit nekik adni tudunk. Nem tudhatják, mert szellemtudományt csak a Földön lehet létrehozni és a Földről kell felvinni a szellemi világokba.

Ha az ember maga lép a szellemi világokba és már kissé tapasztalta az ottani életet, egészen más körülményeket él át, mint itt a fizikai életben a Földön. Ezért rendkívül nehéz emberi szavakkal és emberi gondolatokkal behozni világunkba a szellemi világok körülményeit. Látjuk, - hogy csak valamit ragadjak ki - ha most egy lényről, egy meghalt emberi lényről beszélhetnénk, akivel együtt sikerült néhány dolgot kikutatni a szellemi világban, hogy ennek a léleknek sajtószerű értesülése volt Leonardo da Vinciről, a festőről, vagyis inkább arról, hogy milyen volt a híres milánói kép. Ha az ember egy ilyen lélekkel közösen vizsgál meg egy szellemi tény, ez a lélek esetleg olyasmire mutat rá, amiket talán pusztán szellemi látással nem találna meg az ember az Akasha-krónikában. Az az emberi lélek azonban, aki a szellemi világban van, rá tud mutatni az ilyen szellemi tényekre, de csak akkor, ha a földi embernek érzéke van ahhoz, amire a lélek fel akarja hívni a figyelmet. S ekkor sajtószerű dolog derül ki. Tegyük fel, hogy egy ilyen lélekkel együtt azt kutatjuk, hogy Leonardo milyen módon dolgozott híres képn, az Utolsó vacsorán Milánóban. A mai képen alig láthatni többet, mint néhány színfoltot, de az Akasha-krónikában meg lehet figyelni Leonardot festőtevékenysége közben, meg lehet figyelni a képet, amilyen volt, bár ez sem könnyű. Ha az ember úgy csinálja a dolgot, hogy együtt kutat egy olyan testetlen lélekkel, akinek kapcsolata van Leonardo da Vincivel és festészetével, akkor látja azt, amit ez a lélek megmutat neki. Az a lélek például, akiről beszéltem, érzékeltette, hogy tulajdonképpen milyen volt a Krisztus-arc és a Júdás-arc a képen. De az ember észreveszi, hogy mindezt nem mutatná meg, ha abban a pillanatban, amikor mutatja, nem költöznék a megértés a Földön élő kutató lelkébe. Erre a megértésre a szellemi világbeli léleknek szüksége van. És a halott lélek csak abban a pillanatban tanulja meg megérteni azt, amit egyébként csak lát, amikor az élő emberi lélek általa taníttatja magát. Ezért az a lélek, akivel együtt tudott meg az ember olyasvalamit, amit csak így lehet megtudni, azt mondja (a kifejezés szimbolikus): idehoztál a képhez - ezt mondja a lélek az élőnek, ezt mutatja neki az élő ember kívánsága - és most érzem a vágyat, hogy veled együtt nézzem a képet. Így szól a halott lélek és azután sok mindenfélét élünk át, de elérkezik a pillanat, amikor a halott lélek vagy hirtelen eltűnik, vagy azt mondja, most távoznia kell. Az éppen

elmondott esetben például a halott lélek azt mondta: Leonardo da Vinci lelke eddig jóindulatúan nézett felénk, de most már nem akarja, hogy tovább kutassunk.

Ezzel a szellemi életre vonatkozóan valami nagyon fontosat írtam le. A fizikai életben mindig tudjuk, hogy mit látunk, mindig tudjuk, hogy látjuk ezt vagy azt, a rózsát, az asztalt; a szellemi világban ugyanígy mindig tudjuk: ez vagy az a lény ránk néz. Az ember áthalad a szellemi világokon és mindig az az érzése: most ezek a lények néznek téged. A fizikai világban az ember tudja, hogy észlelő módon jár a világban; a szellemi világban viszont az az élményünk van, hogy most ez, majd az a lény néz téged. Az ember úgy érzi, hogy folytonosan tekinteteknek van kitéve és ezek rábírnák arra, hogy valamilyen tett végrehajtását határozza el. Amikor az ember tudja, hogy most jóindulattal, vagy most nem jóindulatúan néznek rád, hogy cselekedj, vagy ne cselekedj valamit, akkor ehhez igazodva cselekszik, vagy nem cselekszik. Mint ahogy egy virág után nyúlunk, mert láttuk és tetszik nekünk, úgy cselekszünk valamit a szellemi világban is, mert ezt valamely lény örömmel, jóindulatúan nézi, vagy nem cselekszünk, mert nem bírjuk ki a szellemi lénynek a tette irányított tekintetét. Ezt az alkalmazkodó képességet mindenképpen el kell sajátítanunk. Ott az az érzésünk, hogy látnak bennünket, mint ahogy itt az az érzésünk, hogy mi látunk. Bizonyos módon ott passzív az, ami itt aktív, ott viszont aktív az, ami itt passzív. Ebből láthatjuk, hogyha a szellemi világra vonatkozó leírásokat helyesen akarjuk felfogni, egész más fogalmakat kell elsajátítanunk. Ezért majd megértik, milyen nehéz mindennapi emberi szavakba önteni a szellemi világok leírását, amit olyan szívesen adna meg az ember. Megértik majd, hogy sok mindenre vonatkozóan mennyire szükséges a megértés kellő előkészítésének megteremtése.

Még csak egy dologra akarom felhívni a figyelmet. Felmerülhet a kérdés: Miért írja le a szellemtudományos irodalom olyan általánosságban azt, ami közvetlenül a halál után a szellemi világban, a kamalokában történik, és miért mond olyan keveset a szellemi látással észlelt egyes dolgokról? Könnyen azt hihetné valaki, hogy az egyes lényt, egy bizonyos halottat könnyebb a halál utáni életében megfigyelni, mint azt, ami általános. Ez azonban nem így van. Hogy hogyan áll ez a dolog, azt legjobban egy hasonlattal jelezhetem. A helyes fejlettségű szellemi látónak könnyebb az általános körülményeket áttekinteni, - például az emberi lélek útját a halálon át, ahogy a kamalokán keresztül felérkezik a devachánba - mint az egyes lélek valamelyik egyes élményét. A fizikai világban is könnyebb megismerni azt, ami a nagy égi mozgások hatására történik, és nehezebb azt megismerni, ami bizonyos módon szabálytalanabb a nagy égi mozgásokhoz képest. Mindegyikünk könnyen meg tudja előre mondani, hogy holnap reggel a Nap felkel és este lenyugszik. Ezt kb. mindenki tudja, de hogy milyen idő lesz, azt már nem fogják olyan pontosan tudni. Így van ez a szellemi látással is. Az égitestek általános mozgására vonatkozó tudás összehasonlítható azoknak a viszonyoknak az ismeretével, amelyek általában a szellemi világokra vonatkozó írásokban szerepelnek. Ezeket tudja meg legelőször a szellemi látó tudat. És mindig számítani lehet arra, hogy az események általában úgy zajlanak le. Az egyes események azonban a halál és az újabb születés közötti életben olyanok, mint az időjárási viszonyok itt a Földön, amelyek szintén törvényszerűek, de nehezebb megismerni őket a Földön, mert nem lehet tudni mindenütt, hogy milyen idő van másutt. Ez így van. Nehéz itt tudni, hogy milyen idő van Berlinben, de nem nehéz tudni, hogy milyen ott a Nap vagy a Hold állása. Mivel nehezebb az egyes életet halál utáni útján követni, mint az emberi lélek általános útját, ezért ahhoz, hogy az ember az egyes életet kövesse, speciális fejlettségű szellemi látó képesség kell. A helyes úton az ember először az általános körülményekre vonatkozó tudást szerzi meg és utoljára - feltéve, hogy ez iskolázással történik - szerzi meg azt, ami a legkönnyebbnek látszik. Lehetséges, hogy az ember már hosszú ideje helyesen látja a kamalokát és a devachánt, és rendkívül nehéz, hogy megnézze a zsebében levő saját óráját. A fizikai világ dolgait megnézni a legnehezebb az iskolázott szellemi látó számára.

A magasabb világok megismerése tehát a földi megismerés fordítottja. Tévedés ezen a területen azért van, mert létezik még a természetes szellemi látás, és ez a látás bizonytalan, többféle tévedésnek van kitéve, és lehet, hogy már hosszú ideje működik anélkül, hogy észlelné azokat az általános körülményeket, amelyeket a szellemtudomány ír le, és amelyeknek az észlelése az iskolázott szellemi látásnak könnyebb.

Ezek azok a dolgok, amelyeket a szellemi világokról Önöknek el akartam mondani. Holnap folytatjuk és némiképp el is mélyítjük fejtegetéseinket.